

Guds försyn i Lina Sandells sånger

Den svenska väckelserörelsens främsta sångförfattarinna Lina Sandells sånger sjungs fortfarande. De blir alltjämt föremål för studier, artiklar och böcker. Några av hennes sånger handlar om Guds goda omsorg om sina barn under livets skiftande omständigheter. Gud *förser* sina barn med allt vad de behöver. Detta ämne i hennes sånger har docenten Egil Sjaastad, Norge, behandlat i en längre artikel som vi med vederbörligt tillstånd publicerar i översättning från norskan. Artikeln har ursprungligen varit publicerad i *Tidskrift för sjelesorg*.

INLEDNING

Den danska avdelningen av Fjellhaug Internationella Högskola (FIH-DK) har de senaste åren varit upptagen av temat Guds försyn, vilket har fört med sig en ämnesmässig teologisk debatt på detta tema. Den resulterade i antologin *Guds försyn och det onda*, ett tematiskt extranummer i tidskriften *Theofilos*.¹

Med begreppet 'försyn' menas att "allt står i Guds fadershand".² Gud är skaparen och uppehållaren som styr allt som sker. Men hur ska detta egentligen förstås? Frågeställningen är *om*, och i så fall *på vilket sätt* och *i vilken grad*, Gud står bakom också det onda som sker i denna värld, och som åsamkar människor och folk stort lidande.³ I fokus för begreppet ligger inte bara stora

olyckor och tragedier, utan alla slags förhållanden som skapar frustration – ända ner på individnivå.

Ledaren för Fjellhaug Danmark (FiH-DK), Børge Haahr Andersen, skrev en artikel i detta ämne i ljuset av psalmerna i *Den danska psalmboken*.⁴ Här dyker Lina Sandells namn upp. Hon skrev två av de psalmer som Andersen refererar till: "Tryggare kan ingen vara" och "Blott en dag".

Lina Sandells verk har stor användning inom nordiskt kyrkoliv.⁵ Detta gäller både de lutherska missionsrörelserna och folkkyrkorna, där de två nämnda psalmerna används frekvent.⁶ Den stora spridningen gör det särskilt intressant att se närmare på temat Guds försyn just i *hennes* författarskap.

En sångförfattare eller psalmdiktare kan inte förväntas hålla en lika hög nivå av precision som ämnesteologer. Men Lina Sandell har blivit omtalad som en av 1800-talets duktigaste svenska teologer!⁷ Hon sjunger om bibelteologiska teman – ofta med en tydlig luthersk profil. Svåra ämnen inte bara avspeglas utan behandlas och utvecklas vidare.

Min frågeställning i denna artikel kommer därför att bli:

Vilka föreställningar om Guds försyn avspelas, behandlas och utvecklas i sångerna av sångförfattaren Lina Sandell?

Denna frågeställning antas ha relevans både för hymnologin, den praktiska teologin (särskilt homiletiken, liturgin och själavården) och teologihistorien.

KÄLLOR OCH METOD

Huvudkällan för att teckna den nödvändiga teologiska bakgrunden kommer att vara artiklar i den nämnda danska antologin. Mina primära källor för själva undersökningen är de 150 sångerna av Lina Sandell som återfinns i ELM:s sångbok *Lova Herren* från 1988.⁸ Citaten återges enligt uttryckssätten i denna sångbok. De sångnummer som presenteras utan vidare hänvisning, är från den boken. Boken innehåller så pass många sånger att representativiteten antas vara försvarlig, när det gäller ämnets plats och tyngd i Lina Sandell författarskap.

Jag vill först undersöka *vilken plats* som ämnet Guds försyn har rent kvantitativt i Lina Sandells författarskap. Vidare vill jag *kategorisera de motiv* jag finner med hjälp av en uppsättning begrepp som jag hämtar från den danska antologin. På detta sätt vill jag lägga i dagen den föreställningsvärld hon själv hade och som hon förmedlat vad beträffar temat Guds försyn. Primärt blir detta en kvalitativ undersökning.

Slutligen vill jag ge några reflektioner mot denna bakgrund och en sammanfattning med särskild vikt på Lina Sandellsångernas fortsatta själavårdande potential.

TIDIGARE FORSKNING OM LINA SANDELLS SÅNGER

Litteraturen om Lina Sandell är omfattande. Flera biografier tecknar en fyllig bild av

hennes liv och författarskap även om endast Lövgrens bok kan sägas ha vetenskapliga ambitioner.⁹ Artiklar av Rune Imberg och Birgitta Sarelin ger båda en god översikt över Sandell-litteraturen, inklusive fristående artiklar.¹⁰ Några av Lina Sandells sånger har varit föremål för grundlig analys.¹¹ Ragnar Värmon fick stort genomslag för en artikel om Gud som *mor* i Lina Sandells texter.¹² I sin psykobiografi om Lina Sandells sorgbearbetning åren 1858–1861 (strax efter hennes fars tragiska bortgång) har Sofie Walter undersökt några centrala motiv i Lina Sandells dagböcker, brev och sångtexter.¹³ Här är Lina Sandells gudsbild central eftersom den färgar sättet hon hanterade sorgprocessen på.

I sin bok *Den nya sången* analyserar och diskuterar Sven-Åke Selander den anglosaxiska väckelsesångens genombrott i Sverige.¹⁴ Dessa väckelsesånger kan i viss mån ha påverkat tankar och formuleringar hos Lina Sandell, eftersom hon var den mest erkända översättaren av sådana sånger.¹⁵

Lina Sandell stod i ett särskilt teologiskt beroendeförhållande till väckelseledaren och uppbyggelseförfattaren C. O. Rosenius (1816–1868).¹⁶ Roseniusforskningen är därmed indirekt relevant. Den senaste grundliga boken om Rosenius teologi är antologin *Carl Olof Rosenius*. Teolog, författare, själavårdare. Denna bok blev slutförd efter ett symposium i Uppsala i februari 2016. Agne Nordlanders artikel om Rosenius teologiska särprägel är mest relevant för vårt ämne.¹⁷

Trots den relativt omfattande forskningen om Lina Sandell och hennes sånger tycks det inte vara någon som har gjort Guds försyn i Lina Sandells texter till föremål för en särskild undersökning.

EN TEOLOGIHISTORISK BAKGRUND

I den danska antologin ger inte minst systematikern Dr. Peter Olsen och Haahr Andersen en glimt av hur temat Guds försyn är tolkat i den lutherska kyrkans historia fram till Lina Sandells tid. Enligt Olsen var Luther själv helt entydig *kompatibilist*. Med det menas att Gud är vår allsmäktige och gode skapare, som håller allt detta ”vid makt, därtill försörjer mig rikligen och dagligen”.¹⁸ Men denna godhet utvecklar sig i syndafallets värld också så, att han kan sägas vara ”olyckans skapare”. Gud, den allsmäktige, verkar allt som sker, ”även de onda gärningarna i de ogudaktiga”.¹⁹

Luthers motivering var skapelsesteologisk. Allt det skapade är radikalt beroende av Gud. Paradoxen hos Luther (och i kompatibilismen) är att människan samtidigt har ett reellt inflytande över sina val och är helt och fullt ansvarig för sina val. För Luther är detta förenligt med (*kompatibelt med*) Guds absoluta förutbestämmande och styre.²⁰ Vi ska därför ta allt ur Guds hand, också det som kommer från djävulen och onda människor.

Luther använde sig av uttrycksättet ”den dolde Guden” för att understryka att vi aldrig till fullo kommer att förstå Guds styre av historien eller den enskilda människan. Uttrycksättet ”Guds främmande gärning” i denna kontext betonar att Gud egentligen har en god målsättning också när han sänder olycka och motgång. Han fostrar oss med kors och lidande för sitt rike. Därmed är också ordet ”kors” introducerat. Särskilt uttrycksättet ”inre kors” betonar att Gud låter oss kämpa med svårigheter av varierande slag som skapar nödrop och bön i hjärtat.²¹ Begreppet ”prövning” och ”straff” finns också med i den lutherska traditionen.

Tydligast avspeglas detta i den svenska katekesförklaringen från 1878. Här möter föreställningar som Lina Sandell säkert varit bekant med: ”De olyckor som träffar människorna, bör vi aldrig anse vara slumpens eller ett blint och obevkligt ödes verk, utan de är skickade av Gud för syndens skull för att straffa, varna och väcka de ogudaktiga och pröva de gudfruktiga och stärka deras hopp, kärlek och förtröstan på Gud.”²²

Även om det lutherska synsättet blev något modifierat i den följande teologihistorien, räknade alltså den lutherska traditionen med att Guds försyn inte bara gällde goda skapelsegåvor, utan även tragedier och andra svåra saker. Gud använder allt detta i sitt ’styre’. I psalmhistorien (till och med väckelserna på 1800-talet) ser man hur Guds försyn användes med tydliga självavårdande övertoner.²³ Olika aspekter betonades och begreppsanvändningen varierar.

Ortodoxins författare på 1600-talet lade vikt på tilliten till Gud vad som än hände i livet. Här finns en tydlig teocentrisk prägel. Men det antropologiska finns med: Gud lägger på sina barn kors att bära. I bön ska vi få lägga våra bekymmer på honom, jfr. ”Velt alle dine veie” (*norsk psalm, övers. anm.*)²⁴ och ”Sörj för mig, min Fader kär”.²⁵ Pietismens Brorson från 1700-talet låter Guds ”tuktan” ha en central plats i Guds plan med den enskilde troende. Gud är allenast god, även om han tillåter svåra saker ske (”Guds tillåtande vilja”). Gud bestämmer alltså inte något ont, men det onda har likväl en plats i hans styre av historien och människan.²⁶

Väckelsens sångförfattare (däribland Grundtvig) på 1800-talet understryker att Guds kärlek ligger bakom när han styr våra liv med sin allmakt och sitt allvetande.²⁷

Lina Sandell tillhör denna kategori.

Av särskilt intresse i vårt sammanhang är Rosenius tillrättalägganden. När det gäller motgång och svåra saker som sker, stannar inte Rosenius vid uttryckssätt som Guds tillåtande vilja. Han uttrycker sig aktivt: Gud ger, och Gud tar. Gud sänder "blixten, sjukdomen, olyckan, bråddöden, en sorg, en förlust, en ond människa" osv. När Gud gör detta, kan det leda till att vi måste ge upp andan "under mördarens hand."²⁸ Med dessa uttryck vill han inte frikänna den människa som "förörättar, beljuger och försmädar dig". Det är tal om "en ond människa" som är ansvarig, och som Gud en gång kommer att straffa. Kompatibilismen kommer här klart till uttryck.

På senare tid har försynstenen blivit kraftigt nedtonad – inte bara i psalmdiktningen. Haahr Andersen refererar till en undersökning av begravningsstal. Merparten av prästerna betonar att Gud är den medlidande fadern som vet vad smärta och nöd innebär, som förstår oss och är hos oss i smärtan. Kompatibilismen har i detta fått en stark teologisk motvikt.²⁹

Leif Andersen ställer sig klart skeptisk till kompatibilismens tillrättaläggande av Guds försyn.³⁰ Andersen menar att en konkretisering där en tragedi betraktas som en varning från Gud/eventuellt straff från Gud för något bestämt, är att på ett otillbörligt sätt se hur Gud lägger sina kort.³¹ Hans alternativ till kompatibilismen är att betona att Gud inte *vill*, men *kämpar mot* det onda. Gud är förvisso allsmäktig, men inte på ett enkelt monistiskt vis. Guds allmakt är en kämpande allmakt, och särskilt Nya testamentet tecknar en dualism mellan Gud och Satan som försyns-tron inte har kommit till

rätta med. Vi återkommer till detta i reflektionerna mot slutet av artikeln.

Av denna genomgång hämtar jag några centrala begrepp som har med tillrättaläggandet av Guds försyn att göra. Dessa hjälper mig att spegla Lina Sandells sånger i den teologihistoriska tolkningskontexten och därmed att kategorisera motiv som avspeglar, behandlar och utvecklar ämnet Guds försyn i Lina Sandells sånger.

De aktuella rubrikerna är: Gud – alla goda gåvors givare. Gud – olyckans skapare? Frågan om Guds straff. Guds främmande gärning. Guds uppfostran och tuktan. Inre kors. Den dolde Guden. Guds tillåtande vilja. Dualism kontra monism.

HUVUDEL

OMFÅNGET AV SÅNGER MED FÖRSYNS-MOTIV

Jag har funnit 40 sånger där Guds försyn behandlas i en eller flera verser. Här finner vi att Gud kan dölja sig, lägga kors på sina barn eller tukta oss.³²

Sånger som bara ger glimtar av smärtor i livet – utan någon tonvikt på att Gud är aktör, och sånger om smärtan i att känna synden/köttet och Satan/världen som "ärkefiender" under pilgrimsvandringen är här inte medtagna. Uttryck från sådana sånger har ändå använts om de belyser Lina Sandells tänkande om Guds försyn.

GUD – ALLA GODA GÅVORS GIVARE

Sången "Tryggare kan ingen vara" gör starkt intryck just på grund av tonvikten på Guds allmakt och godhet.³³ Varenda vers har en klar kontakt med bibelord. Gud förbarmar sig över sina barn (Ps. 103:13), "... bär dem upp på fadersarmar" (5 Mos. 33:27), han "... sina barns bekymmer känner" (Matt. 6:31–

”De gånger
hon ger
uttryck för
glädje över
skapelsen,
kommer
hon snart
in på åter-
lösningen,
för det är
hennes
huvudtema.”

32). För honom må alla fiender falla till jorden, han är Jakobs Gud som ”skall dig bevara” (Ps. 46:12), och ingen ”... skall utur hans hand dem rycka” (Joh. 10:28–29). Ja, i enlighet med Matt. 6:25–34 är han den som ”oss föder och oss kläder”. I Lina Sandells försyns-tro är detta absolut förenligt med att *vi själva* strävar för födan och skaffar oss kläder och dagligt bröd. Bevisen på Guds godhet är ”tallösa”; de är under av den ”nåd han betar”.³⁴ De troende tar allt ur Guds händer, både gåvorna på skapelseplanet och på frälsningsplanet. Detta uttrycks i flera texter.

Du föder och du kläder
och skyddar mig så väl,
och sörjer alla dagar
för både kropp och själ.³⁵

När skapelsemotiven dyker upp, kan hon använda uttrycket *far* i vidsträckt betydelse: Gud är den gode fadern för allt, både för makro- och mikrokosmos och för alla människor. Inte den minsta sparv faller till jorden ”hans vink förutan, så som själv han sagt”.³⁶ Lina Sandell är likväl inte *primärt* orienterad mot Gud som skapare. Skapelse-teologin dyker oftast upp när hon omtalar tryggheten för ett Guds barn. Och omvänt: De gånger hon ger uttryck för glädje över skapelsen, kommer hon snart in på återlösningen, för det är hennes huvudtema.³⁷

I flera sånger jämförs Gud med en mor. Kvällssången för barn, ”Bred dina vida vingar” och sången ”Modersvingen” anspelar båda på Jesu ord ”som en höna” i Matt. 23:37.³⁸ Också här är Guds omsorg om ’de sina’ (dvs. de frälsta) referensramen; Lina Sandell är väckelsekristen.

Den modersvingen har ljuvlig skugga,
när solen bränner min arma själ.
Den modersvingen har varma fjädrar,
när stormen viner kring mig jämväl.³⁹

Maskulina och feminina drag i gudsbilden kan också kopplas samman; Jesu omsorg är förankrad i själva frälsningsverket:

Du som helvetet och döden
i din död ock nederslog,
under dina vingars skugga
är så lugnt, så tryggt och gott.⁴⁰

Debatten om Lina Sandell och feministisk teologi kan vi här av utrymmesskäl inte närmare gå in på.⁴¹

GUD – OLYCKANS SKAPARE?

”Allt ju vilar i min Faders händer” heter det i sången ”Blott en dag”.⁴² Detta citat är typiskt för Lina Sandell och i överensstämmelse med ortodoxins försyns-psalmer.⁴³ Gud är den allsmåttige skaparen, historiens Herre som både leder naturens gång och den enskilda människan. Gud har alla våra tider i sin hand.

Men hur ligger det nu till med Guds förhållande till lidande och onda dagar, det ämne som den danska antologin särskilt behandlar? Lina Sandell uttrycker sig besläktat med de tankar vi fann hos Luther och Rosenius. Gud är den suveräne. Han ”beskär” (tilldelar) också *smärta*. Varje nyfödd dag får ”dess beskärda del av fröjd och smärta”. Därför ska vi ta ”vadhelst mig händer” av ”hans trogna fadershand”.⁴⁴

Bergspredikans omsorgsbetonade texter verkar ha haft en särskild plats i Lina Sandells trosliv. Hon omtalar aldrig de smärtor

*”Gudsbilden inkluderar vreden.
Men navet i hennes sånger
är försoningen genom Jesu blod,
därför proklamerar hon att
nåden i Kristus uppslukar vreden!”*

*Gud är försonad med dig;
hans heliga vrede i blodet är släckt,
och nu, nu förbarmar han sig.”*

som Gud ”beskär”, utan att betona Guds omsorg genom allt. Vi ska senare se att hon kunde kämpa med Guds dolda verk, Guds främmande gärningar. Men Guds ledning är likväl alltid ett *tacksägelseämne*. Framför allt är ledningen ett privilegium för Guds barn. Här drar hon in Jesus som aktör, inte bara Gud.⁴⁵ Jesus leder oss med ”sin starka allmaktshand igenom ljus och mörker”.⁴⁶ Vi ”kunna intet taga om du, Herre, icke giver det”.⁴⁷ *Allt*, även frustrationerna i livet, är djupast sett under Guds kontroll. Uttrycks sättet ”om Herren vill” i Jak. 4:15 är mer än en floskel.

Jobs ord i Job 1:21 avspeglas eller citeras ofta i hennes sånger. ”Herren gav, Herren tog, lovat vare Herrens namn.” Gud bär det yttersta ansvaret för allt, jfr. sista versen av *Tryggare kan ingen vara* (”Vad han tar och vad han giver”). ”Människor födas och dö på en vink av din vilja.”⁴⁸ Men Lina Sandell drar alltså aldrig den konsekvensen att Gud är grym eller lynnig. Han är den suveräne, han har överblick över det han gör, och han är – också när han sänder eller använ-

der onda ting – full av ”nåd och tålmod”. Återklngen av den monistiska betoningen i Psaltaren är tydlig.⁴⁹

Samma kärlek, när den gav oss,
vad vi högst av allt begärt,
liksom när den *tog ifrån oss*,
vad oss framför allt var kärt,
när i nåd den *undanröjde*
vad oss än i vägen stod ...⁵⁰

Särskilt i väckelsesångerna skiljer hon tydligt mellan världens barn och Guds barn.⁵¹ Men denna skillnad anas, som vi har sett, även i omsorgssångerna. Uttrycks sättet ”barnaskara” i ”Tryggare kan ingen vara” står i hennes tankevärld för frälsta människor.⁵² Sången ”Jag kan icke räkna dem alla”, liksom ”Blott en dag”, är tänkt att vara ett Guds barns tacksång (alltså frälsta människors), även om den *kan* sjungas som ett tack för Guds skapelseomsorg om alla.⁵³

Jag har inte funnit någon sång som *uttryckligen* tar upp frågan om att Gud sänder nöd och stora olyckor för att väcka folk till

omvändelse. Lina Sandell tycks inte gå in i den problematiken på det sätt som Brorson gjorde då han tolkade jordskalvet i Portugal. Men Rosenius grundtanke i den andakt vi citerade (om ”blixten, sjukdomen, olyckan, bråddöden, en sorg, en förlust, en ond människa” som Gud kan använda i sitt ’styre’) avspeglas i hennes sånger.

”VE OCH VÄL”, ”NÖD OCH LYCKA”

Sånger drar inte alltid upp de stora perspektiven. Men med Lina Sandells luthersk-rosenienska referensram har alla ”ve” i världen att göra med Guds dom efter syndafallet. Omtalandet av ”jordens smärta”⁵⁴ suckande, födslovändor, stön och längtan avspeglar perspektiven från Rom. 8:19–24 (Ps. 90:9, 1 Mos. 2:16, 3:24).⁵⁵

Här har vi tolkningsnycken till tillvarons lidanden. När Lina Sandell i generella ordalag omtalar ”ve” och ”nöd”, kommer en stark realism till uttryck. Gud har själv lagt världen under förbannelsen – fram till den dagen då allt ska bli nytt.⁵⁶

Hennes egen erfarenhet av sjukdom, olyckor och nöd spelade in. Ständigt finner vi uttryckssätten ”ve och väl”, ”nöd och lycka” även om hon oftast inte tar upp frågan om det är *Gud* som sänder ”ve” och ”nöd”. Livet bara *är* sådant. ”Och låt mig stilla vila i ve och väl hos dig.”⁵⁷ Uttrycket signalerar att livet bjuder på smärtor och kriser – och oförutsedda förändringar: ”Bliv stilla där i ve och väl, hur åren skiftar här.”⁵⁸ ”... jordens smärta och nöd” tas för given.⁵⁹ Här möter en acceptans utan närmare grubblande. ”Var ros här på jorden sitt törne ju har ...” skrev hon i sången till kungen.⁶⁰ Hon visste att både han och folk i allmänhet skulle känna igen sig.

Men bönen i livets oberäkneliga händelser har alltid vår barmhärtige Gud som adressat: ”Hjälp oss under livets skiften ...”⁶¹ ”... *lindra min smärta*, liva och vederkvick mig!”⁶² Gud leder alltid de sina ”uppåt och ej nedåt”⁶³

Ingen nöd och ingen lycka,
ingenting på denna jord,
skall ur Herrens hand dig rycka,
om du bliver vid hans ord.⁶⁴

GUDS STRAFF

Hos Lina Sandell är *synden* människans huvudproblem (jfr. inledningen till det föregående avsnittet). Lina Sandell väjer inte för att tala om Guds dom och straff. Paradisets port ”stängdes för ett fallet släkte, som mot honom uppror gjort.”⁶⁵ Guds bilden inkluderar vreden. Men navet i hennes sånger är försoningen genom Jesu blod, därför proklamerar hon att nåden i Kristus uppslukar vreden!

Gud är försonad med dig;
hans heliga vrede i blodet är släckt,
och nu, nu förbarmar han sig.⁶⁶

Den objektiva försoningsläran hade hon i ryggmärgen.⁶⁷ Och Jesus-glädjen är oupplösligt knuten till hans försoning.⁶⁸ Att behandla Guds dom och straff över de icke-troende i samband med Guds försyn är tydligen ingen poäng hos Lina Sandell. Hon visar på Guds handlande genom Jesu korsdöd, där straffet drabbar honom.⁶⁹ Men Guds dom kommer inte att bli möjlig att undgå om man bara är ”nästan frälst”.

*”I huvudsak talar Lina Sandell om det inre korset,
frustrationer knutna till personliga förhållanden av olika slag,
kors som Gud låter ligga där.
Det yttre korset, förföljelsen från världen,
spelar i detta sammanhang en tillbakadragen roll.”*

GUDS TUKTAN

Nya testamentets ord om luttring och tuktan (ex. Hebr. 12:10–11, 1 Petr. 1:6–9) har haft en stor plats i fromhetshistorien. I Lina Sandell religiösa tankevärld sker tuktan alltid i stor omsorg. Efter sin fars död, troligen det värsta trauma hon upplevde, skrev hon till en väninna: ”Jesus har tagit ifrån mig det *kärraste* jag hade på jorden, men han var tvungen därtill, ty eljest hade han icke själv blivit mig så *uteslutande kär* ...”⁷⁰ I sångerna är ”agan”, tuktan, ”beviset, att du är en äkta son, o, så fly då ej för riset, löp ej undan därifrån!”⁷¹

Herrens röst mitt i stormens gny
blandar nåd uti agan.
Nåd, ja, nåd, *hur han än den kläder*,
nåd som fostrar för himmelriket upp ...⁷²

Guds tuktan sker i godhet, även om hans hand ”dig giver till din fostran slag på slag.”⁷³ Men hon ber Gud om att tukten och trösten ska kopplas samman.⁷⁴ Målet är att böja vår stolthet och hålla oss beroende av honom själv.⁷⁵

Håll oss alltid i din sanna fruktan,
slå alltjämt all egenvilja ner.
Spar ej heller på din Andes tuktan
och låt köttet ej regera mer!⁷⁶

Hennes bön under tukten är präglad av djup hängivenhet:

Vad du nödgas taga, Herre tag,
Närmare till dig blott städs' mig drag!⁷⁷

Återigen anar vi Jobs ord bakom uttryckssättet. Den kända formuleringen i 2 Kor. 12, ”Min nåd är nog för dig” spelar också en stor roll: ”Om också din jordiska glädje jag tog, min nåd är dig nog”.⁷⁸

DET INRE KORSET/GUDS FRÄMMADE GÄRNING

Formuleringen ”inre kors” svarar mot uttrycket i den gamla kyrkobönen (i Norge, *övers. ann.*): ”Du uppfostrar oss med kors och lidande för ditt rike.” Av Luther hade lutherska teologer lärt sig att betona ”kors-teologin”. Hur mycket Lina Sandell hade läst av Luther själv är oklart. Men genom sin far,

”Genom smärtan kan hon därför hänge sig åt Guds omsorg.”

Rosenius och andra Luther-läsare hade hon impulserna från korsteologin i blodet. Vi ser Gud bakifrån, sade Luther (jfr. 2 Mos. 33:12–23). När Guds hjälp är som närmast, verkar han ofta för den troende vara som längst bort. Detta är ett drag i Guds *främmande* gärning.

Flera av Lina Sandells sångtexter om tuktan (se ovan) kunde lika gärna kallas texter om kors. I huvudsak talar Lina Sandell om det *inre* korset, frustrationer knutna till personliga förhållanden av olika slag, kors som Gud låter ligga där (jfr. ”törntaggen i köttet” 2 Kor. 12:7–10). Det *yttre* korset, förföljelsen från världen, spelar i detta sammanhang en tillbakadragen roll.

Nöjd med det kors han lägger på, ...
han som mitt bästa vill och vet ...
Och lägger han en börda på,
han hjälper den ock draga ...⁷⁹

Ett särdrag i den kristna sång- och psalmskatten är just *hoppet* som en källa till tröst – även om korset gärna må ”trycka ännu en liten stund”.⁸⁰

Uttryckssättet ”vad han tar” i ”Tryggare kan ingen vara” kan läsas ur korsets synvinkel.⁸¹ Att bära smärtan att bli fråntagen något av det goda av Gud själv är tungt, men vissheten om att han känner ”barnets sanna väl”, bär igenom.

DEN DOLDE GUDEN/GUDS TILLÅTANDE VILJA

Detta motiv är också sammanvävt med andra motiv (t.ex. Guds tuktan och det inre korset).⁸² Gud har fridens tankar för sina barn: ”Om än han stundom döljer sig, det till mitt bästa sker.”⁸³

På senare tid betonas det ofta att själavårdaren *inte bör* använda uttryck som ”det

finns nog en mening med det” i samtal med människor i kris. Lina Sandell skulle ha upplevt denna varning provocerande. ”Den dolde Guden” är förvisso dold, men han har kontrollen; han vet vad han gör, och han vänder allt till det bästa för den som älskar Gud (Rom. 8:28).

Gud är inte ond, men han tillåter onda ting att drabba oss (Guds tillåtande vilja). En ”*open theism*” skulle hon ha reagerat skarpt emot, troligen även på Leif Andersens betoning av Guds ”kämpande allmakt”.⁸⁴ För ingenting är för svårt för Gud, inte något mörker är för mörkt för honom – han döljer sig aldrig av den orsaken att han inte vet råd.⁸⁵

Se, Jesus är när
fast stundom han synes mig fjärran.
Visst bär det emot att tro och ej se,
visst kostar det möda och strid.⁸⁶

Rosenianismens betoning av att inte bygga på känslor, kommer flera gånger till uttryck hos Lina Sandell. Gud kan ”till en tid” i sin försyn låta oss mista en ”kännbar fröjd”.⁸⁷ Men Jesus mister man aldrig.

Temat ”den dolde Guden” är också sammanlänkat med pilgrimsmotivet. Varje gång Herren döljer sig, kan hon veta att något stort ”följer därpå”:

Och efter all strid och all fruktan,
all inre bestraffning och tuktan,
allt mörker då Herren fördolt sig,
o, säg mig, vad följer därpå?
... en lovsång som evigt skall höras,
en salig förlösningens morgon ...⁸⁸

Genom smärtan kan hon därför hänge sig åt Guds omsorg. Gud vill att vi ska nå fram, *även om* han döljer sig så vi ”se honom

icke”.⁸⁹ Vi förstår inte Guds handlingsätt med oss under pilgrimsfärden, men hoppet är en dominerande kraftkälla.⁹⁰ Vi är främlingar i världen, hemlandet är hos Jesus.⁹¹

Vad är ock jordens smärta
och nöd att likna vid
den härlighet, som snart på den skall följa?⁹²

I en dikt från 1885 i *Korsblomman*⁹³ försöker hon *förklara* ”den dolde Gudens” handlingsätt just med hänvisning till hoppet. Hon skriver till ett föräldrapar som hade förlorat ett nyfött barn:

I trånga kistan gömmes blott ett frö,
dess blomma sparas för ett bättre rike!⁹⁴

MONISM ELLER DUALISM (EN ELLER TVÅ MAKTER)

Lina Sandells religiösa föreställningsvärld har rum för djävulen och onda makter. ”Lös mig från alla djävulens garn!” ber hon.⁹⁵ Här möter vi Nya Testamentets kamp/seger-motiv. Det förutsätter dualismen Gud/Satan. Men de två är inte likvärdiga makter. Mörkrets makter ska inte segra.⁹⁶

Lina Sandell ger inte *stort* utrymme åt kamp/seger-motivet vad gäller frågan om Guds försyn. Gud har ingen likvärdig konkurrent. ”... för hans vilja måste alla fiender till jorden falla”.⁹⁷ Kontexten för Jobs ord: ”Herren gav, Herren tog” är att Satan är beroende av Guds tillåtande vilja för att olyckan ska drabba Job.⁹⁸

I ett brev till en vän efter faderns död skrev Lina Sandell: ”Jag kunde gå ned i hytten och gråta och bedja; ja, till slut kunde jag tacka även för detta. ‘Herren gav, Herren tog; välsignat vare Herrens namn!’”⁹⁹ Uttryck som ”Vad *du* nödgas

taga, Herre” har större plats hos henne än omtalandet av djävulens makt som denna världens furste.¹⁰⁰ Hon har, som ortodoxins försyns-psalmer, en övervägande monistisk framtoning.

Lina Sandells sånger förefaller i övrigt inte avspegla djupa reflektioner om förhållandet Gud/Satan när det gäller olyckor. Gud är den som leder sina barn genom livet och ger dem motgång och medgång. Leif Andersens efterlysning av Nya Testamentets starkare betoning av dualismen i den lutherska försyns-teologin är relevant även i mötet med Lina Sandells sånger.¹⁰¹

KLAGAN/ANKLAGELSE

Den lutherska psalmtraditionen ger inte stort utrymme för *klagan* eller för *anklagelsen* inför Gud.¹⁰² Den lidande kristna människan ska få vila i Guds *dolda styre av allt*. I överensstämmelse med detta varnar Lina Sandell sina medkristna:

Varför frågar du så ofta,
varför det och det skall ske,
Varför denna kalk dig räckes,
då du ej dess gagn kan se? ...

Fråga ej – din Fader vet det,
vet vad än dig görs behov ...
även då hans hand dig giver
till din fostran slag på slag.¹⁰³

Här verbaliseras en kritik mot troende som klagar: Fråga inte *varför!* ”Bida blott, bida blott!”¹⁰⁴

Tonvikten på Guds faderliga (och moderliga) omsorg är så dominerande att klagan *mot* Gud och anklagelse *av* Gud, tydligt framstår som brist på respekt och tillit. Där-

”Däremot är Lina Sandells *skeptisk mot att klaga inför Gud problematisk.*”

med är *något* av spännvidden i gudsfolkets fromhetsliv i Bibeln utanför horisonten i Lina Sandells texter.

Lina Sandell levde i sin poesi i vissheten om att Gud aldrig sviker de sina, även om det kan se så ut. För henne var det viktigt att förmedla den gudsbild som dominerade i hennes teologi, och som hade sitt centrum i Jesus. Denna gudsbild ingav henne tillit, trygghet och hängivenhet. Gud vet bäst.

REFLEKTIONER

Tonvikten på monismen i förståelsen av Guds försyn har, som vi sett, varit dominerande i den lutherska kyrkans historia. Denna är tolkad kompatibilistiskt. På senare tid har detta blivit problematiserat, men i Lina Sandells kristendomsförståelse är detta närmast taget för givet och hennes egna erfarenheter av livets smärtor blev tolkade i ljuset av denna förståelse.

En mer reflekterad läsning av hennes texter verkar troligen på denna punkt provocerande i dag. I denna artikel finns inte utrymme att lyfta denna fråga ytterligare. Jag får nöja mig med att understryka att en reflekterad läsning av dessa texter ger oss anledning att på nytt tänka igenom frågan om Guds försyn. Att tänka över den saken skulle, oavsett resultatet, vara sunt för själavårdare.

En näst intill frånvaro av djävulens roll är en del av bilden. Att mäta hennes totala produktion efter nytestamentlig måttstock på temat livets smärtor skulle i detta avseende visa på en svaghet. Inte heller i nutida själavårdslitteratur spelar *denna sida* av dualismen någon väsentlig roll. Djävulen omtalas sällan som en aktör i människolivets/kristenlivets smärtor (med undantag av förkunnelsen i vissa karismatiska miljöer).

Däremot är Lina Sandells skepsis *mot att klaga* inför Gud problematisk med bibeltexter som måttstock. De flesta av oss skulle troligen vara långt dristigare när det gäller att "tillåta" lidande människor att klaga på Gud – till och med i trots.¹⁰⁵ Klagovisorna och andra klagotexter i Bibeln ger oss några perspektiv som Lina Sandell väjer för i sin utveckling av Guds försyn, men som har lyfts fram de senaste decennierna.

SAMMANFATTNING

Lina Sandell tillhörde en väckelsetradition av lutherskt slag. Här fann hon en trygg försyns-tro förenad med ett realistiskt erkännande av livet i denna syndens och dödens värld. Både i sitt eget livs smärtor och i förmedlingen till andra tolkar hon frustrationerna i ljuset av centrala motiv som det inre korset, Guds "fördöljande" och hans tuktan.

Kristenlivet är en pilgrimsvandring, det gäller att nå fram. Spekulationer om Guds mening med katastrofer osv. som drabbar många oberoende av tro, kommer inte direkt till uttryck i hennes sånger. Men hon avspeglar tydligt en luthersk tradition som på senare tid är uttryckt med begreppet kompatibilism, och hon behandlar och utvecklar detta i viss grad i texterna. Hennes huvudfokus är på Guds omsorg för och ledning av *sina barn*.

Bibeltexter som avspeglar troendes klagan, ja anklagelser, mot Gud, lyfter hon *inte* fram. Protest, frustrerade frågor eller klagan skjuts undan i tillit till Guds omsorg. Att det rent psykologiskt kan ta tid innan man maktar med att motta allt från Guds hand, framgår knappast.¹⁰⁶ Men motivet *att vänta på* Guds tid, "bida blott", finns starkt och tydligt.

Hennes trygghetssånger har trots detta ett språk som har överlevt fram till vår tid. Här finns själavård av lutherskt slag med en innerlighet som är gripande. I generation efter generation har de varit med om att forma troendes gudsbild. Många sjunger nog sångerna utan att fullt ut tänka över de uttryck som tydligt avspeglar en kompatibilism. De reflekterar inte över att de här faktiskt sjunger att Gud bär det yttersta ansvaret för allt. "Vad *han tar* och vad han *giver*" – detta perspektivet skjuts lätt åt sidan eller avvisas (omedvetet?) till förmån för vikten av Guds närvaro i smärtan, Guds medlidande. Utgångspunkten är numera med andra ord mindre teocentrisk än den var hos Lina Sandell.¹⁰⁷ Men Lina Sandell begeistring över tryggheten i Guds omsorg

och hennes hängivenhet och tillit till Gud just i livskriserna är fortfarande gripande. Det är inte för inte som "Tryggare kan ingen vara" är frekvent använd vid begravningar, särskilt i Sverige.

Genom att citera och reflektera över några av Lina Sandells uttryckssätt kan förkunnare och själavårdare öppna för nya perspektiv på livet i Guds omsorg. Så här i anslutning till reformationjubiléet är det inte mer än rimligt att förvänta att dessa frågeställningar hamnar på dagordningen.

Egil Sjaastad

Docent, Fjellhaug Internationella Högskola, Oslo

Översättning från norskan av Johan Åström, Alingsås.

1. Dahle, Lars m.fl. (red), *Theofilos Supplement* vol. 6, nr. 2 2014, Kristiansand, NLA Mediehögskolen; Stockholm, Credoakademien (Dahle 2014)

2. Ett uttryckssätt som Grundtvig använder, se *Sångboken*, Oslo 1985, Lunde Forlag (Sångboken), nr. 296:1.

3. I den norska tidningen *Dagen* kom för övrigt denna frågeställning i en särskilt provocerande form när Per Haakonsen antydde att Gud genom Breiviks hand straffade Arbeiderpartiet för dess attityd gentemot Israel (http://www.dagen.no/Innenriks/Her_er_Haakonsens_foredrag-301).

4. Haahr Andersen, Børge, "Guds försyn. Et forsømt tema i sjælesorg og forkyndelse ved dødsfald og begravelse", i *Theofilos Supplement* vol. 6, nr. 2 2014, Kristiansand, NLA Mediehögskolen, Stockholm, Credoakademien (Haahr Andersen 2014), s. 268–286

5. Sjaastad 2016. Vad står beteckningen för?

6. Några av de mest använda sångböckerna i Sverige, Danmark, Finland och Norge har fram till vår egen tid haft mellan 50 och

150 sånger av Lina Sandell. Sångboken inom Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltroga Vänner (ELM) från 1988, *Lova Herren*, har 150 texter och 26 översättningar/bearbetningar av Lina Sandell. Den norska *Sångboken* från 1926 hade 52 Lina Sandell-sånger, utgåvan 1955 hade 31, och utgåvan 1983 hade 32, alltså totalt fler bidrag än Brorson och Blix.

7. Walter, Sofie, *Det var en plågsam stund, en stund av inre smärta*. En psykobiografi över Lina Sandells sorgebearbetning mellan åren 1858–1861, Lund 2013, Artos (Walter 2013), s. 16

8. Se fotnot 6.

9. Lövgren, Oscar, *Lina Sandell*, Stockholm 1965 (Lövgren 1965)

10. Sarelin, Birgitta, "Litteraturen om Lina Sandell", i *Sändebudet*, bilaga nr 35, oktober 2008, s. 9–12 (Sarelin 2008) (http://users.abo.fi/bsarelin/LinaSandell_Sb_teobilaga.pdf) och Imberg, Rune, "Lina Sandell – feministiskt projektionsobjekt eller publicistisk pionjär?", s. 215–260, i Dahlbacka, Jakob & Groop, Kim, *Väckelser som minnes- och meningsskapande narrativ*, Åbo 2017, Painosalama

- Oy/AB (Imberg 2017) (<http://www.relmem.net/Publikationer/Vackelser%20web.pdf>) ger både en översikt och en viss värdering av litteraturen.
11. Lövgren 1965, Nilsson [Brügge], Anne, *Flickan i trädet*. En bok om Lina Sandell, Stockholm 1985 (Nilsson 1985), Harling, Per, *Ett ögonblick i sånder*. Lina Sandell och hennes sånger, Stockholm 2004 (Harling 2003) och Koskinen, Taru, *Lina Sandells sångdiktning*. En undersökning av bildspråket, det bibliska inflytandet och rimmet. (Koskinen 1993)
 12. Värmon, Ragnar, "Gud så som en moder hos Lina Sandell" i *Kyrkohistorisk årskrift*, Uppsala 1982, (Värmon 1982)
 13. Walter 2013
 14. Selander, Sven-Åke, "Den nya sången". Den anglosaxiska sångens genombrott i Sverige, Lund 1973, (Selander 1973)
 15. Selander 1973, s.151
 16. Riiber, Anne-Marie, *Lina Sandell*, Stockholm 1950 (Riiber 1950), s. 86, 94 och Lövgren 1965, s. 112.
 17. Eriksson, Larsolov & Laspers, Torbjörn, *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*, Skellefteå 2016, Artos Norma Bokförlag. (Eriksson & Laspers 2016). Symposiet var arrangerat av Johannelunds teologiska högskola i Uppsala.
 18. Från förklaringen till första trosartikeln i *Lilla katekesen*, 1878
 19. Olsen, Peter, "'Alting sker med absolut nødvendighed'. Om kontingens, concursus og kompatibalisme", i *Theofilos Supplement* vol. 6, nr. 2 2014, Kristiansand, NLA Mediehøgskolen, Stockholm, Credoakademin, (Olsen 2014), s. 170
 20. Olsen 2014, s. 176
 21. Jfr. Luthers förklaring till första trosartikeln.
 22. *Luthers lilla katekes*, utgiven av Sjögren-Widing 1990
 23. Haahr Andersen 2014, s. 276
 24. *Sångboken*, nr 386
 25. *Den Svenska Psalmboken*, nr 554
 26. Haahr Andersen 2014, s. 177
 27. Haahr Andersen 2014, s. 178
 28. Rosenius, Carl Olof, *Betraktelser för var dag i året*, (36:e upplagan) Stockholm 1956 (Rosenius 1956), s. 431–432
 29. Inom den evangelikalare rörelsen har det på senare tid inte varit ovanligt att tala om *Open Theism*: Gud ser inte in i framtiden helt och hållet, han styr inte alla detaljer (se Haahr Andersen 2014, s. 284). Sandbeck går längre och förnekar Guds allmakt i sin bok Sandbeck, Lars, *De gudsförlattes Gud*. Kristendom efter postmodernismen, København 2012 (Sandbeck 2012), s. 11.
 30. Andersen, Leif, "Att søge Guds kærlighed" i *Theofilos Supplement* vol. 6, nr. 2 2014, Kristiansand, NLA Mediehøgskolen; Stockholm, Credoakademin (Leif Andersen 2014), s. 324–346. Andersen har exempelvis en skarp uppgörelse med Brorsons dikt om Lissabons "ynkelige Undergang ved Jordskjælv".
 31. Leif Andersen 2014, s. 339
 32. *Lova Herren*, Stockholm 1988 (LH) 9 19, 22, 23, 25, 26, 27, 128, 131, 136, 138, 285, 294, 299, 328, 397, 402, 489, 493, 509, 516, 517, 518, 530, 532, 538, 564, 583, 586, 590, 615, 643, 655, 684, 701, 711, 772, 750, 781 och 786
 33. LH 750 "Tryggare kan ingen vara"
 34. LH 26:3
 35. Jfr. LH 25:2
 36. LH 19:4
 37. LH 19:2; 771:3
 38. LH 786 "Bred dina vida vingar"
 39. LH 538:2. Se diskussionen i Värmon 1982, Selander 2014 och Imberg 2017.
 40. 615:4. Jfr. Värmon 1982.
 41. Mer hos Rune Imberg 2017
 42. LH 21 "Blott en dag"
 43. LH 21:1. Jfr. *Sångboken* nr. 386 m.fl.
 44. LH 21:1 och 3
 45. Jfr. "Bred dina vida vingar", LH 786
 46. LH 670:3
 47. LH 245:2
 48. LH 9:3, Lina Sandell översättning av en psalm från 1680
 49. LH 19:3
 50. LH 22:3
 51. LH 285, 287, 289, 290, 193
 52. I de tidigaste utgåvorna skrev hon "de trognas skara" och "de kristnas skara". Men hon accepterade ändringen till nuvarande form 1873.
 53. LH 26 "Jag kan icke räkna dem alla"
 54. LH 499:4
 55. Jfr. Rosenius Romarbrevs-kommentar (publicerad i *Pietisten* på 1860-talet.)
 56. LH 583:4, jfr. Upp. 22:3.
 57. LH 786:1
 58. LH 309:6
 59. LH 499:4
 60. LH 299:4. Sången blev skriven på uppmaning av trubaduren Ahnfelt som skulle sjunga för kungen (Lövgren 1965, s. 151).
 61. LH 137:3
 62. LH 562:1
 63. LH 670:3
 64. LH 759:5, jfr. 750:3.
 65. LH 640:2
 66. LH 350:2 Jfr. Brorsson-psalmens uttrycksätt "Her er ingen vrede, nåden den er rede som utsletter alt" (*Sångboken* 1985, nr. 679:3).
 67. Confessio Augustana 4, Jes. 53:4–6.
 68. Selander, Inger, Nisser, Per Olof & Bernskiöld, Hans, *Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska psalmboken. Band 1* Psalmerna 1–204 av den ekumeniska psalmboksdelen, Visby 2014, Wessmans Musikförlag AB (Selander, I. 2014), s. 71
 69. LH 5:11
 70. Harling 2004, s. 104
 71. LH 518:3
 72. LH 772:2
 73. LH 516:2
 74. LH 249:4
 75. LH 614:3
 76. LH 258:2
 77. LH 583:3
 78. LH 513:4
 79. LH 489:1, 3
 80. LH 643:4, i översättningen av den norska sången *Hos Gud er idel glede*.
 81. LH 22:3
 82. Jes 45:15, jfr. Rosenius-sången, LH 533:7
 83. Sången om bruden, LH 632:6
 84. Jfr. fotnot 29, se även avsnittet om monism/dualism.
 85. Job 35:14, Ps. 139:11–12
 86. LH 517: 1, 3.

87. LH 684:1. "... till en tid" anspelar på Joh 16:17. Jfr. LH 533.
88. LH 294:6. Jfr. Rosenius 1931 (???), s. 505–506, 509
89. Jfr. Rosenius-sången, LH 533.
90. Jfr. också temat "den dolde Guden" i texterna om Israel i öken (jfr. LH 133:6; 36:2; 139, 205, 137:1).
91. "Hemma-sången", LH 65:5
92. LH 499:4, jfr. 2 Kor 4:19.
93. En tidskrift Lina Sandell var redaktör för.
94. Sandell, Lina, *Korsblomman: kristlig kalender*, Stockholm 1886, s. 139–140
95. LH 51:3
96. Jfr. Matt 16:18, Luk 22:31.
97. LH 750:5. Jfr. Haahr Andersens behandling av det teocentriska draget i Gamla testamentets poetiska skrifter (Haahr Andersen 2014, s. 271–274).

Litteratur

Andersen, Leif, *Gud, hvorfor sover du?* Oslo 1989, Lunde Forlag
Andersen, Leif, "Att søge Guds kærlighed" i *Theofilos Supplement vol. 6, nr. 2 2014*, Kristiansand, NLA Mediehøgskolen; Stockholm, Credoakademien, s. 324–347
Dahle, Lars m.fl. (red), *Theofilos Supplement vol. 6, nr. 2 2014*, Kristiansand, NLA Mediehøgskolen; Stockholm: Credoakademien
Eriksson, Larsolov & Laspers, Torbjörn, *Carl Olof Rosenius*. Teolog, författare, själavårdare, Skellefteå 2016, Artos Norma Bokförlag
Haahr Andersen, Børge, "Guds forsyn. Et forsømt tema i sjelesorg og forkyndelse ved dødsfald og begravelse", i *Theofilos Supplement vol. 6, nr. 2 2014*, Kristiansand: NLA Mediehøgskolen; Stockholm: Credoakademien, s. 268–286
Harling, Per, *Ett øgonblick i sänder*. Lina Sandell och hennes sånger, Stockholm 2004, Verbum
Imberg, Rune, "Lina Sandell – feministiskt projektsobjekt eller publicistisk pionjär?", s. 215–260, i Dahlbacka, Jakob & Groop, Kim, *Väckelser som minnes- och meningsskapande narrativ*, Åbo 2017, Painsalama Oy/AB (<http://www.relmem.net/Publikationer/Vackelser%20web.pdf>)
Koskinen, Taru, *Lina Sandells sångdiktning*. En undersökning av bildspråket, det bibliska inflytandet och rimmet. 1992
Lövgren, Oscar, *Lina Sandell*, Stockholm 1965, Gummessons bokförlag
Nilsson [Brügge], Anne, *Flickan i trädet*. En bok om Lina Sandell, Stockholm 1985, LTs förlag
Olsen, Peter, "'Alting sker med absolut nødvendighed'. Om kontringens, concursus og kompatibilisme", i *Theofilos Supplement vol. 6, nr. 2 2014*, Kristiansand, NLA Mediehøgskolen; Stockholm, Credoakademien, s. 169–185

98. LH 22:3; 750:6
99. Lövgren 1965, s. 60
100. LH 583:3
101. Leif Andersen 2014, s. 326.
102. Leif Andersen 2014, s. 277
103. LH 516:2
104. LH 701:1. Se också 499:4; jfr. 2 Kor. 4:19.
105. Leif Andersens viktiga bok från 1989, *Gud, hvorfor sover du?*, blev banbrytande på denna punkt, Andersen, Leif, *Gud, hvorfor sover du?* Oslo 1989.
106. Walter 2013 visar att Lina Sandell själv nog hade många inre kamper under åren efter sin fars död. Förträngde hon något av smärtan?
107. Haahr Andersen 2014, s. 276

Riiber, Anne-Marie, *Lina Sandell*, Stockholm 1950 (översättning från norskan av Oskar Tenning), Lindblads förlag
Rosenius, Carl Olof, *Betraktelser för var dag i året*, (36:e upplagan) Stockholm 1956: EFS-förlaget (Redaktörer Amy Moberg och Lina Sandell, första utgåvan 1873.)
Sandbeck, Lars, *De gudsförlattes Gud*. Kristendom efter postmodernismen, København 2012, Anis
Sandell, Lina, *Korsblomman: kristlig kalender*, Stockholm 1886, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen
Sarelin, Birgitta, "Litteraturen om Lina Sandell", i *Sändebudet*, bilaga nr 35, oktober 2008, s. 9–12 (Sarelin 2008) (http://users.abo.fi/bsarelin/LinaSandell_Sb_teolbilaga.pdf)
Selander, Inger, Nisser, Per Olof & Bernskiöld, Hans, *Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska psalmboken. Band 1* Psalmerna 1–204 av den ekumeniska psalmboksdelen, Visby 2014, Wessmans Musikförlag AB
Selander, Sven-Åke, "Den nya sången". Den anglosaxiska sångens genombrott i Sverige, Lund 1973, CWK Gleerup bokförlag
Sjögren-Widing, (återgivning av en förklaring i *Luthers lilla katekes* från 1878) 1990
Walter, Sofie, "Det var en plågsam stund, en stund av inre smärta" En psykobiografi över Lina Sandells sorgebearbetning mellan åren 1858–1861, Lund 2013, Artos
Värmon, Ragnar, "Gud så som en moder hos Lina Sandell" i *Kyrkohistorisk årskrift*, Uppsala 1982, Kyrkohistoriska föreningen
Lova Herren, Stockholm 1988, BV-Förlag
Sångboken, Oslo 1985, Lunde Forlag